

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 23. februarja 1940.



Upravištvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Poštočerkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadržna tiskarna (M. Blejce) v Ljubljani

Finančna podlaga slovenskih osrednjih znanstvenih ustanov

Da je in mora biti Ljubljana središče slovenskega znanstvenega in umetnostnega dela, prav tako kakor političnega življenja, zaradi stoletnega izročila in zgodovinskega razvoja, ne taji in ne more tajiti noben resničen Slovenec, ki mu slovenska skupnost kaj pomeni. Zanikati ne more ne slovenski rojak, ne tujec, da je tudi za tujce Ljubljana, odkar je postalo slovenstvo znano po svetu, mesto, ki ima reprezentirati slovenstvo v vseh pogledih in da najde tujec v Ljubljani združeno vse, kar je za slovenstvo najvažnejšega in najznačilnejšega. S tem pa še ni rečeno, da bi že dandanes bilo v resnici vse, kar bi bilo treba in kar bi reprezentiralo vso slovensko kulturno skupnost, res že združeno v Ljubljani. Da ni še, je kriva zgodovina, ko so bili pred letom 1918. razbiti Slovenci na pet avstrijskih dežel in so današnji dan razdeljeni na štiri države.

Če pogledamo med svoje velike sosedbe, vidimo, da je n. pr. v Italiji še danes in da je bilo v Nemčiji vsaj še pred kratkim več kulturnih središč, tako kar zadene knjižstvo in znanost, pa tudi umetnost. Leipzig n. pr. je imel svoje knjižno območje, München svoje knjižno in umetnostno, prav tako n. pr. Frankfurt in Köln v Nemčiji, Milan in Florenca, Rim in Neapel pa celo Turin in seveda Benetke v Italiji pa spet vsak svoje. To je bil deloma nasledek političnega razvoja, še bolj pa dejstva, da se je v vsakem velikem mestu razrastle duhovni krog, kateremu je stal vstric sosednji, katerega prvi ni mogel prekositi in izpodrinuti. Posamezna kulturna območja pri velikih sosednjih narodih so obsegala in še obsegajo večjih le po nekaj milijonov prebivalcev in ne večja ozemlja, kakor je slovensko. Zato je brezumno, če bi kdo trdil, da Slovenci zaradi majhnega števila nismo sposobni ustvarjati resnih in takih duhovnih dobrin kot veliki zahodnoevropski narodi in da nam zaradi majhnosti manjka stvarne podlage zanje. Seveda nam je pri tem v mislih skupno slovenstvo, ves slovenski narod na strnjem slovenskem ozemlju, ki je dandanes politično razdeljeno. Bilo bi pa nesmiselno, če bi razbijali mi Slovenci svoje ozemlje, ki nam je stvarna podlaga za duhovno delo, še na manjše enote, posebno današnji dan, ko nas je v tuzemlju le komaj dve tretjini vsega, kar nas je.

Prav gotovo bi bilo smešno, če bi kar naenkrat začeli pri nas zahtevati, da hočemo imeti dve slovenski vseučilišči, tri »Akademije za znanost in umetnost« in štiri »Slovenske narodne galerije«, če imajo n. pr. Čehi dve vseučilišči, Nemci precejšnjo vrsto »Akademij za znanost in umetnost« in Italijani celo vrsto znamenitih galerij. Omenjeno stališče bi pomenilo, da si hočemo sami izpodrežati vse korenine za svojo rast in razvoj. Zato je potrebno in tudi edino ekonomično, da imamo zlasti samo po eno znanstveno ustanovo iz vsakega področja znanosti in da za njo stoji in pri nji sodelujejo vsi slovenski znanstveniki iz tistega področja, če hočemo kaj v resnici pomembnega ustvariti. Ta ena ustanova pa mora biti seveda last vseh nas, tistih, ki žive na naši skrajni severni ali pa južni meji prav toliko in nič manj kot tistih, ki žive v središču, kjer se nahaja in mora nahajati ustanova. Nikakor pa ne mislimo, da bi ne smela imeti manjša slovenska mesta tudi svojih duhovnih zbirališč, ki so celo potrebna, da ostane živa tudi periferija in da sodeluje po svojih krajevnih močeh s središčem vsega naroda in da tega poživlja in mu daje iniciativo ter ga oplaja.

V zadnjih časih pa je očitno, da naše osrednje znanstvene organizacije zaostajajo. Predvsem ne dobivajo zadosti stvarnih podpor, pa tudi sodelavcev jim primanjkuje. Vse pritiskanje v Belgradu ne izda nič, denarja ni od tam in ga ni. Naše

osrednje znanstvene ustanove in organizacije so navezane bolj in bolj na naš domači banovinski preračun, čeprav ima slovenska banovina po zaslugi centralizma čez glavo bremen, dohodkov pa premalo, čeprav so avtonomna davčna bremena v Sloveniji dvakrat, pa tudi šestkrat tako velika kot v drugih banovinah.

Po banovinskem preračunu štev. partije 104. štev. pozicije 5. za leto 1939./40., torej za preračunsko leto, ki gre sedaj h koncu, so dobivale slovenske znanstvene ustanove in organizacije sledeče prispevke od banovine:

a) Muzejsko društvo v Ljubljani	20.000 din
b) Muzejsko društvo v Mariboru	25.000 ..
c) Muzejsko društvo v Ptuj	15.000 ..
č) Muzejsko društvo v Celju	15.000 ..
d) Muzejsko društvo v Murski Soboti	5.000 ..
e) Muzejsko društvo v Škofji Loki	5.000 ..
f) Zgodovinsko društvo v Mariboru	30.000 ..
g) Prirodoslovno društvo v Ljubljani	10.000 ..
h) Geografsko društvo v Ljubljani	5.000 ..
i) Umetn. zgod. društvo v Ljubljani	7.000 ..
j) Narodna galerija v Ljubljani	60.000 ..
k) Akademija za znanost in umetnost	30.000 ..
l) Znanstveno in slav. društvo v Lj.	30.000 ..
m) Ornitološki observatorij v Lj.	5.000 ..
n) Državna biblioteka v Ljubljani	25.000 ..
o) Šolski muzej pri ogledni šoli v Lj.	5.000 ..
p) Slovenska šolska matica v Lj.	10.000 ..
r) Razna druga znanstvena društva	30.000 ..

Dalje je bilo po banovinskem preračunu za leto 1939./40. določenih še pod št. partija 104. štev. pozicije 6, 7 in 8 še za

odkup umetnin, znanstvenih zbirk, umetnoobrnih predmetov in starin, za umetniška izpopolnjevanja	155.000 din
za arheološka izkopavanja in varstvo zgodovinskih predmetov	10.000 ..
za raziskavanje podzemeljskih jam in geološke preiskave	10.000 ..

Za vse znanstvene zavode in organizacije je bilo tedaj skupaj z Narodno galerijo ter za podpore za umetnike v banovinskem preračunu za leto 1939./40. določenih 527.000 dinarjev. Med osrednje slovenske znanstvene ustanove in organizacije spadajo izmed zgoraj navedenih Muzejsko društvo v Ljubljani, Prirodoslovno društvo v Ljubljani, Geografsko društvo v Ljubljani, Umetnostno zgodovinsko društvo v Ljubljani, Ornitološki observatorij, Državna (sedaj vseučiliška knjižnica v Ljubljani in seveda Akademija za znanost in umetnost, če že izvzamemo Narodno galerijo, ki je bolj umetnostna ustanova. Vse te osrednje znanstvene ustanove in organizacije so dobile v tekočem preračunskem letu iz banovinskega preračuna le 97.000 dinarjev, če izvzamemo Znanstveno in slavistično društvo, ki je seveda tudi osrednja slovenska znanstvena ustanova in ki je dobila 50.000 dinarjev. V navedenih 97.000 dinarjih je pa zapopadana tudi podpora za Slovensko akademijo za znanost in umetnost, ki ni le

osrednja slovenska, ampak obenem tudi vrhovna slovenska znanstvena ustanova, Muzejska društva v drugih krajih kakor v Ljubljani z Zgodovinskim društvom v Mariboru, so pa prejela skupaj 95.000 dinarjev.

Muzejsko društvo v Ljubljani, čigar področje obsega vso Slovenijo in je lani v mesecu decembru praznovalo stoletnico svojega obstoja je prejelo le 20.000 dinarjev. Narodni muzej v Ljubljani, ki je zraven vseučilišča in Akademije za znanost in umetnost gotovo najvažnejši znanstveni zavod, ki naj bi reprezentiral zraven zgodovine tudi druge veje slovenske preteklosti in sedanjosti, pa iz banovinskega preračuna za leto 1939./40. sploh ni prejel ničesar. Narodni muzej v Ljubljani, ki je osrednji slovenski muzej, ki naj reprezentira in bi moral reprezentirati edini celotno slovenstvo pred tujci in domačini, je sicer državni zavod, ki mu pa daje državna blagajna za režijo celih 150.000 dinarjev na leto, tako da mu ostane za nakupe novih zbirk in predmetov na leto komaj 20.000 dinarjev. Vse pritiskanje v Belgradu za povišanje podpore je brez uspeha. Ker pa mora in sme slovenski Narodni muzej edini v Sloveniji imeti v svojih shrambah stvari, ki zadevajo vso slovensko skupnost, je gotovo, da s sedanjimi stvarnimi sredstvi slovenski Narodni muzej svoje naloge ne more vršiti in če pojde tako naprej, bomo v prihodnosti Slovenci brez svojega Narodnega muzeja, ker bo ljubljanski Narodni muzej izgubil vseslovenski značaj!

Pripomniti je treba, da iz zgoraj omenjene postavke banovinskega preračuna za odkup umetnin, znanstvenih zbirk, umetno-obrnih predmetov in stvari v znesku 155.000 dinarjev, Narodni muzej ni prejel ničesar. Zbirke in predmeti, ki spadajo v slovenski Narodni muzej imajo pa po navadi vse drugačno ceno kot tisti, ki spadajo v krajevne male muzeje in zbirke, ki so dostopne povrh le prebivalstvu podeželskih krajev.

Da nas ne bo kdo napačno razumel, moramo poudariti, da je prav, da se tudi v drugih mestih Slovenije budi smisel za krajevno znanstveno delo in da je prav, da je posebno v Mariboru, pa tudi drugod veliko zanimanje za muzejstvo in za krajevno zgodovino. Posebno je to važno ob meji tudi v narodnostnem pogledu. Vendar je pa potrebno in mora vsak slovenski razumnik spoznati, da morajo imeti osrednji slovenski znanstveni zavodi in organizacije ne le vse bolj obsežno vsebino, ampak tudi vse, kar je za reprezentacijo vse in cele slovenske skupnosti potrebno in da morajo stati na isti višini kot take vse-narodne ustanove drugih narodov. Brez denarnih sredstev pa te višine ne morejo doseči. Naposled bi še pripomnili, da je Muzejsko društvo v Ljubljani osrednje slovensko muzejsko društvo in ima iste namene kot Muzejsko društvo v Mariboru in Zgodovinsko društvo v Mariboru skupaj, pa je prejelo od banovine le 20.000 dinarjev, med tem ko sta prejeli obe imenovani mariborski društvi, ki seveda prejeto podporo tudi zaslužita, skupaj 55.000 dinarjev, torej skoraj trikrat več kot Muzejsko društvo v Ljubljani.

Na koncu vseh koncev in do kraja pa bo rešeno vprašanje slovenskih osrednjih znanstvenih ustanov in organizacij seveda takrat, kadar in če bomo Slovenci sami razpolagali s svojim denarjem in bo Slovenija finančno samostojna.

Celostni trikotnik

Če je kdo govoril pred kakim pol leta o totalitarnem trikotniku, je mislil seveda na zoperboljševiško zvezo Italija, Nemčija, Japonska. Veliko se je takrat govorilo o tej zvezi, in celostni listi so bili polni hvale o jej, kako trdna da je in neomajna. In prerokovanja je bilo, kar se tiče njene trajnosti, da je bila sprčo njega večnost že kar nekam preveč skromna in nezadostna zadeva.

Pa je dahnil bog vojne vanjo in — razkropila se je.

A danes — danes govore že o novem velikopolitičnem trikotniku Nemčija-Rusija-Italija. Pri tem pa je najbolj mikavno to, da ga oznanjajo tudi taki, ki so prej oznanjali njegovo živo nasprotje.

Vse to pa ni moglo prav nič iznenaditi tistega, ki je stvari sodil trezno, to je kot boj imperia-

lističnih ciljev, ne pa morebiti po lepih besedah raznih državnikov, za podložniške duhove prirojenih.

Popolna zmaga demokratičnega Zahoda bi namreč pomenila ne samo razbitje narodno-socialistične Nemčije, ampak hkrati tudi, da bi bila Italija brez moči nasproti Angliji in Franciji, ki imata še precej neporavnanih računov z njo. Saj je še lanskega decembra, torej sredi sedanje vojne, pisal ugledni angleški obzornik »Nineteenth Century and After«, da je eden glavnih ciljev zahodnih sil, zagotoviti v Sredozemlju angleško-francosko prevlado. Prav tako bi pomenila tudi za Rusijo močno oslabeitev v njeni zunanji politiki, v notranji bi pa utegnili biti za režim naravnost usodna. Popolna zmaga Nemčije bi pa spet tej prinesla tolikšno premoč, da bi si lahko podredila ne samo obrobne male države, ampak da bi bili tudi Italija in Rusija v močni, skoraj vazalni odvisnosti od nje. Iz tega pa sledi za te države dvojno: po eni strani Nemčijo ne bolj podpirati, kolikor je potrebno, da vzdrži, po drugi pa v tej nejasnosti in zmešnjavi čim bolj razširjati svoj vpliv in svojo moč.

Tu se sicer začnajo križati ruske in italijanske koristi ne samo med seboj, ampak bolj ali manj tudi z nemškimi. Ostri nastop Italije proti Rusiji za skandinavske države, zlasti za Finsko, potem za Romunijo in sploh Balkan kaže smeri njene politike, kolikor je v očitnem nasprotju z rusko. Rusija ni ostala ničesar dolžna, in njeni napadi na italijansko politiko so daleč izven vpljudnosti, kakor je bila vsaj včasih v meddržavnem občevarju v navadi. Vendar pa še ni treba misliti, da bi moralo biti to ostro prerekanje začetak kakšnega bolj resnega spopada. V tem nas najbolj potrjuje, da sicer italijanska vlada dovoljuje svojim listom in svojim študentom demonstrirati zoper Rusijo, da dovoljuje zbirati prostovoljce za Fince in jim celo pošilja letala, da pa je uradno v skrajni meri korektna. Prav tako ni bilo z ruske strani še nobene uradne demonstracije zoper Italijo.

Z italijanskega stališča je pred vsem razumljiva skrb za mir na Balkanu, ki nima z miroljubnostjo na sebi nobene zveze. Ta skrb za mir je namreč samo skrb, da ne bi kdo drugi segal v interesno področje, ki ga šteje Italija za svojega. In tista poudarjena njena miroljubnost ima v resnici samo pomen in namen, povedati Rusiji, pa nič manj tudi Nemčiji, da ni pripravljena, sprejeti njihovo ekspanzijo v ta del Evrope. Ne le zaradi svojih gospodarskih koristi. Samo na zemljejed je treba pogledati, pa se vidi, da bi tako nemška kakor ruska ekspanzija na Balkan potisnili Italijo popolnoma v kot, da bi bila z njo do vkladnega kamna omajana njena svetovno-politična veljavnost. S tem pa seveda ne mislimo reči, da bi italijanska miroljubnost ne bila tudi stvarno odkritosrčna. Kajti začeta vojna, kdo ve, zlasti sredi sedanjih homatij, kje bi se končala. Sprožen plaz se ne ustavi zmeraj tam, kjer bi se človeku zdelo.

Verjetno pa je, da se bo prav tu začela tudi ruska miroljubnost. Na Finskem se niti ruska vojska niti boljševiška organizatorična sposobnost ni kdo ve kaj skazala. Na jugu stoji v Siriji za močno turško močna francosko-angleška vojska. Romunija je tudi kolikor toliko pripravljena. In če je še Italija na drugi strani, bi bili boljševiki brezprimerni politični pustolovci, če bi se spuščali v balkansko vojno. Ker danes z zahodnimi silami ni več mogoč sporazum, je bolje, iskati ga z Italijo. Navsezadnje sta Rusija in Italija tudi zavezniči Nemčije. Po negativni plati pa so koristi vseh treh vsaj toliko povezane, da so vse bolj ali manj zoper zahodne demokracije. Iskale bodo zato tudi pozitivnih interesov strani, da se znajdejo na isti ploščini. Posebno Nemčija si bo prizadevala za to.

K vsemu prihaja še sorodnost ideoloških sestavov. Celostni fašizem je navsezadnje prišel na svet kot otrok celostnega boljševizma. V Moskvi so bili in so zlasti danes na demokracije vse bolj hudi kakor na fašistične vladavine. Če malo pomislimo nazaj, je bila fašistična Italija med prvimi, ki je priznala boljševiško Rusijo, in v tistih dneh je bil Mussolini (poleg Forda) najpopularnejši buržuj v Moskvi.

Svetovno-politični položaj, ne malo pa tudi miselnostna sorodnost, silita zato Italijo in Rusijo, da se zbližata. Mnogim posebnim željam se je sicer treba v ta namen odreči, ali jih pa vsaj odložiti na boljše čase. Tisto medsebojno prerekanje ima v prvi vrsti pač namen, opozoriti bodočega sopogodnika, da ima vsak del tudi še svoje posebne imperialistične potrebe in želje.

V vsem tem človeka najbolj potrjuje dejstvo, da vesti o nastajajočem novem trikotniku niso bile v Italiji preklicane. A to bi se bilo moralo zgoditi, če bi bil tisti hudi boj zoper barbarski boljševizem, v listih in na shodih oznanjan, res mišljen tako, kakor so ga sprejemali nekateri preprosti duhovi — zlasti med nami.

Naj bi nam bil tudi ta razvoj v svetovni politiki nam Slovincem v pouk in ravnanje. Simpatije v veliki politiki nimajo teže, le kakšni politično nezreli narodi, med katere spadamo na žalost v obilni meri tudi mi Slovenci, mislijo dru-

gače. Zato, pa prav zato, smo tudi stalen predmet izkoriščanja. In edino plačilo zanj je bila milostna pohvala, zmeraj z nekoliko posmehljivim prizvonom, naše neomajne zvestobe in državotvorne vdanosti. Zvestobe in vdanosti tistim, ki so bili nad nami, ker pač mi nismo našli pota izpod njih.

Če smo v zgornjem nekoliko razložili laško-ruske račune, pa s tem še nismo rekli, da bi v teh računih ne bile mogoče pomote, iz napačno ocenjenih neznank izvirajoče. Zmeraj znova moramo opozarjati, da je ta vojna celostna, celostna od

Izidor Kostrun:

Pred novim koledarjem

(Razredčeno in pospešeno nadaljevanje.)

Torek, 1. 5. 1958. — Ponoči je govoril minister dr. Krek na radiu izselnikom v Ameriki. Povedal je, da Hrvati sicer ne sodelujejo v parlamentu, priznavati pa morajo dr. Stojadinovičevi vladi, da hoče uveljaviti pravičnost in enakopravnost ter da je voljna dati narodu neposreden vpliv. Proti opoziciji na desni in levi se uveljavlja vlada s svojo pomirljivostjo, umerjenostjo in pravičnostjo.

Sreda, 2. 5. 1958. — V »Slovenec« objavljala Ciril Žebot spodbuden sestavek o »tretji stopnji fašistične korporativne države«. Uvodnik »Slovenca« se bavi s prosvetno politiko Magaraševiča, ki jo zelo pohvali. — V »narodni skupščini« poroča notranji minister o preračunu notranje uprave. Preračun je za 62 milijonov dinarjev višji kakor v predhodnem letu, to pa zaradi povečanega dela, napredka upravnega aparata in izpopolnitve policije in orožništva. Ozračje na Hrvaškem je mnogo bolj pomirljivo kakor pred tremi leti, kajti državne oblasti skrbijo strogo le po zakonu za red in mir. HSS oblikovno ne obstaja, ker je izrazito plemenska in krajevna, kar je prepovedano. Gospodarsko slogo smo vselej, kadar je bilo treba, zavrnili na njeno zakonito področje. Seljačka sloga ni dajala povoda za intervencije, hrvaška kmečka obramba pa je protizakonita organizacija, ki jo je dal prepovedati, kjer koli so jo organi zalotili. V ravnanju vlade ni nobene osti proti Hrvatom. Dovolj močne se čutimo, da tudi nasprotnikom lahko pustimo popolno svobodo. Oblast bo še pozorna na komunizem, čim

več je discipline, čim več je vdanosti do države, čim več je smisla za zakonitost in pravico, tem več demokracije zasluži vsak narod. — Iz »Jutra« izvemo, da je isti govornik v teku svojega poročila napravil tudi notranje politično eksperimento o pomenu belega konja, ki ga je zajahal dr. Maček na svoj rojstni dan.

Petek, 4. 5. 1958. — »Slovenec« se v uvodniku »Naša notranja politika« veseli uspehov, »veščine in spretnosti«, s katerimi vodi dr. Korošec notranjo politiko države. — Brez vsake zveze s tem posnemamo iz »Jutra«, da poslanec Rašović ni prišel v parlament, ker so ga med potjo v parlament napadli štirje moški, ga pobili na tla in mu odvzeli vse dokumente za njegov govor. Notranji minister je na te vesti izjavil, da policija o dogodku ne ve sploh ničesar in da gre domnevno za mistifikacijo. »Slovenski dom« dostavlja, da je »primer Rašović komedija in da je to vsakomur jasno, kdor pozna najnovejši način boja JNS«.

Torek, 8. 5. 1958. — V uvodniku »Čudo obnašanje opozicije« izraža »Slovenec« upanje, da se bo »s časom pozabilo, če so oblastniki segli, kot se je to zgodilo v šestojanuarski diktaturi, po nemoralnih sredstvih«. — Na ta uvodnik se bo jutri oglasilo »Jutro« pod naslovom: »Pamflet v »Slovencu«.

Petek, 11. 5. 1958. — »Slovenec« se dotika »Pamfleta v »Slovencu« in omenja, da je v neki tiskarni v Celju neznanec naročil štampiljo z napisom »Četniki JRZ«. Po izdelek pa ni nihče prišel.

Komu v korist?

Preteklo leto so banski svetniki ob zaključku svojega zborovanja izrekli željo, da naj bi bilo to zborovanje zadnje v takšni obliki. Želeli so, da bi se prihodnjič zbrali že kot izvoljeni zastopniki slovenskega ljudstva s pravico odločevanja v samoupravnih zadevah. Pri tej priložnosti se je oglašil k besedi banski svetnik Ivan Avsenik in s svojim govorom poskušal nekoliko ohladiti navdušenje svojih tovarišev za samoupravo, češ da stvar ni tako rožnata, kakor si jo oni predstavljajo, ker se more od državnega preračuna decentralizirati le dvajset in nekaj desetnih odstotkov.

Od takrat je minulo leto dni. Medtem smo doživeli marsikaj novega tako v zunanjem svetu kakor tudi doma. Za nas je bil pač najpomembnejši dogodek sporazum med Dragišo Cvekovcem in dr. Mačkom, na podlagi katerega je bila ustanovljena banovina Hrvaška z obsežno samoupravo. Pri nas se žal ni nič spremenilo in našim banskim svetnikom se ni izpolnila njihova lanskeletna želja, temveč so se letos zopet sestali na svoje zborovanje v istem svojstvu kot minulo leto. Kljub temu pa so ostali zvesti sami sebi in so tudi to pot izglasovali resolucijo, s katero zahtevajo ustanovitev banovine Slovenije. Zborovanje pa ni moglo biti zaključeno, preden ni spregovoril k stvari banski svetnik Ivan Avsenik in zopet prišel nekoliko mrzle vode na glave za samoupravo navdušenih banskih svetnikov. Iz časopisnih poročil vidimo, da je postavil tele trditve:

Na vprašanje, ali smo finančno dovolj močni, da vzdržimo samoupravo, mirno lahko trdimo, da to sploh ni vprašanje. Mi se ne borimo za samoupravo zato, da bi dobili nekaj denarja več ali manj, temveč zato, ker to zahteva naša narodna samobitnost. Če je politična volja naroda, ki zahteva, da se ustvari samouprava, potem jo bo narod tudi ustvaril, pa če treba tudi z žrtvami. Oceno o državnih dohodkih in izdatkih pri nas niso čisto zlati in varirajo od leta do leta. Točne številke o razliki danega in prejetega bi mogli dobiti le, če bi javna uprava sama izračunala, kako je s tem vprašanjem. Šele potem bomo mogli s točnimi številkami izračunati resnično razliko.

V razpravljanju zadnjega časa, ki se vrši vobče zelo površno, se je pojavila krilatice, da smo dali milijardo, a dobili le 800 milijonov, tako da smo na zgubi za 200 milijonov. Vse te številke so samovoljne in nimajo nič opraviti s štirimi matematičnimi elementi. V tem pogledu je treba mnogo strokovnega znanja in kritičnega pogleda. Samovoljne in nekritične številke, ki krožijo v zadnjem času ob razpravah o naši finančni samostojnosti, nam lahko tudi zelo škodujejo.

Želja, da bi pri samoupravnih ureditvah vse davčne dajatve pobirala samouprava in dajala pripadajoče tangente državi, ne bo izvedljivo, če hočemo obdržati

gospodarsko enotnost. Zaradi tega bo treba ohraniti skupno finančno ministertvo. Mnogi premalo upoštevajo stvarne potrebe naše države. Še manj pa upoštevajo izredno stanje, ki bo gotovo zahtevalo novih žrtv. Potrebe zadnjih let najlepše dokazujejo, da so bili državni preračuni premajhni. V bodoče bodo državne potrebe iste ali pa še večje. Zavedati pa se moramo, da je naša nevtralnost vredna toliko, kolikor naša moč. Ta pa je vredna toliko, kolikor zanjo žrtvujemo vojaških in tehničnih investicij.

Predmet delitve bi bili lahko samo neposredni davki. Vendar bo treba tudi pri njih previdno postopati. Sploh bo treba pri sestavljanju bodočega banovinskega preračuna kar najbolj previdno začeti. Najvažnejši direktni davki morajo ostati absolutno v režiji države. Vsak drug sistem bo skrahiral ali pa bo skrahiral gospodarska enotnost.

Že lani nismo mogli razumeti, kako je prišel gospodarstvenik banski svetnik Ivan Avsenik do trditve, da se ne da decentralizirati več kot dvajset odstotkov državnih dohodkov. V teku leta se je izkazalo, da je bila ta trditev brez podlage, ker jo sporazum z dne 26. avgusta niti najmanj ni upošteval.

Prav tako sedaj ne moremo razumeti izvajanja banskega svetnika Ivana Avsenika, kajti poudarjanje enotnosti državnega gospodarstva je zelo širok pojem in more vsebovati slabe in dobre strani. Po našem mnenju bi bilo za nas zelo koristno, če bi se čimprej decentralizirali neštevilni fondi ter tudi druge ustanove kot n. pr. Državna hipotekarna banka in podobno.

Kar se tiče finančne moči Slovenije, je bilo že tolikokrat ugotovljeno, da daje državi več kot pa od nje prejema, da res ne razumemo, da se danes najde sploh še kdo, ki v to dvomi. Očitek, da so številke, ki jih navajajo razprave o finančni samostojnosti Slovenije, samovoljne, je popolnoma neosnovan, ker so vse nam znane take razprave oprte na uradne podatke.

Trditev, da ne bi bilo izvedljivo, da bi davke pobirala samouprava in državi dajala samo odpadajoče tangente, je prav tako malo osnovana, kakor je bila trditev, da se ne more decentralizirati več kakor dvajset odstotkov državnih dohodkov.

Za vsakega pametnega človeka ni nobenega dvoma, da se vsa ta vprašanja dajo zadovoljivo rešiti s primernim sporazumom in pametnim dogovorom, ker do sedaj še ni bilo ovrženo dejstvo, da bi tega, kar smo sami naredili, tudi ne mogli spremeniti. Za to je potreba le dobre volje vseh, ki v tem pogledu štejejo. Zaradi tega nam ni kakor ne gre v glavo, komu v korist naj bi bile trditve, ki jih je postavil banski svetnik Ivan Avsenik.

Opazovalec

† Emilijan Lilek

V Celju je umrl dne 19. svečana t. l. šolnik, zgodovinar in narodoslovec Emilijan Lilek, častni ud »Kluba koroških Slovencev« in njegov podpornik. Emilijan Lilek, ki je bil v 89. letu starosti, je služboval v Wiener Neustadtu, v Gradcu, v Sarajevu, v Zadru in je bil leta 1909, imenovan za ravnatelja na samostojnih nemško-slovenskih razredih celjske gimnazije, ki jih je dosegla slovenska državnozborna delegacija. Leta 1919. je pa postal ravnatelj na novo osnovani slovenski višji gimnaziji v Celju, ki jo je vodil do leta 1924. Spisal je zraven šolskih knjig celo vrsto pedagoških in zgodovinskih sestavkov v nemškem in v hrvaškem jeziku iz hrvaške in avstrijske zgodovine. Posebno se je zavzemal za slovensko Koroško ter je dokazoval, da je slovanska kultura starejša kot nemška in da pripada Koroška Sloveniji. Zaradi tega je izzval hude polemike z Nemci. Emilijan Lilek je bil še v visoki starosti vedno žilav slovenski kulturni delavec, ki se je zanimal še posebno za slovensko narodnoobrambno delo, katero je tudi tvarno podpiral.

† Ljubomir Davidović

V dobi, ko cvete in se bohoti v političnem svetu uvaževanje praktičnih razmer, ko se oporinjam šteje kot edina resna politična moč, v času splošnega prepričanja, da praktičen politik ne more za dolgo ostati načelen in dosleden, v času, ko se šteje zahteva po doslednosti in načelnosti kot dokaz politične nezrelosti, — je umrl med Srbi mož, ki je bil načelen in dosleden do smrti.

Ta mož je bivši minister in ministrski predsednik, bivši belgrajski župan, gimnazijski profesor in ravnatelj — Ljubomir Davidović.

Rojen je bil 24. decembra 1865, umrl je 19. februarja 1940. Na političnem odru se je pokazal prvič med tisto mladino, ki je tedaj, ko so stari voditelji radikalne stranke, ki so kot bivši ministri in dvorni svetniki izgubili svojo bojevitost in vztrajnost za demokratična načela radikalne stranke in so zlasti v preganjanju po ivandanskem atentatu postali mevžasti in plašni in nazadnje pristali na sporazum z naprednjaki in na šestoprilsko ustavo, imela vse to za očitno izdajstvo demokratičnih načel. Zato ni hotela pristati zlasti na fuzijo s stranko naprednjakov ter se je od tako imenovanih »fuzionalcev« v radikalni stranki odcepila kot Samostalna radikalna stranka. Ta stranka ni postavila kakih novih načel, tudi ne novega programa, poudarila je samo zahtevo, da dosednji program in načela ne smejo postati trgovsko blago za taktiziranje, s katerim si hočejo voditelji omogočiti pristop do vlade.

Kot eden izmed te mladine je bil izvoljen Ljubomir Davidović leta 1901. v narodno skupščino. Tem načelom je ostal zvest do svoje smrti v 77.

letu. Po svetovni vojni je bil med zastopniki srbskega naroda, ki so dogovorili krfski pakt. Od tedaj naprej je ostal zvest tudi ideji sporazuma do smrti.

Po uvedbi diktature ni niti trenutek omahoval, da vzame odločno odklonilno stališče. Dasi je bil že v tistih letih, ko drugi politiki že naravnost mrzlično iščejo prilike in možnosti, da bi se pred smrtjo še uveljavili, ni nikdar niti od daleč mislil na kak kompromis z režimom, ki bi mu bil omogočil vstop zopet v vladno. To dejstvo ga dela posebno velikega in prikupnega.

Ljuba Davidović ni bil salonski politik. Bil je ljudski politik, zato mu je srbski narod dal častni naslov »Čika Ljuba«, to je »striček Ljuba«. Zato je razumljivo, da je bil vedno tudi odločen bojevnik za politično svobodo. Mučence politične svobode je podpiral in obiskoval, ne glede na strankarsko pripadnost.

Umrl je sredi boja, brez premoženja. Svoji domovini je žrtvoval tudi ednega sina, ki je padel med svetovno vojno. Njegovi politični ideali niso bili uresničeni, pač pa je gledal že zarjo bodočih dni, kakor svoje dni naš dr. Krek.

Slovenci mu moramo biti posebej hvaležni, ker je kot naučni minister pripravil ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani.

Zdrobljena moč

»Jutro« je priobčilo zapisek pod naslovom »V drobljenju je moč«, v katerem se zaletuje v ustanovitelja samostojne demokratske in narodno radikalne stranke v Sloveniji. Stvar je zanimiva zaradi tega, ker dejansko priznava razkroj med pripadniki centralistične JNS v Sloveniji, ki je bilo po istem »Jutru« še prav pred kratkim neverjetno »čvrsto povezana« med seboj, navznoter, navzven pa tja v četrto dimenzijo. Očitno je »Jutro« in njegove poglavarje obšlo spoznanje, da ne bo zopet več tistih in takih časov, ko je na primer lahko dobil dr. Kramer v Ljubljani kar vse oddane glasove, h katerim je zaradi zaokroženosti pristel se tiste iz zasebnih pisem. Ne, odšla je moč, in glasovi z njo, in če se je tako zgodilo in če se bo se na take načine godilo, tedaj si dr. Kramer z »Jutrom« lahko to še prav posebno prišteje v zaslugo, hkratu pa pomisli na tisto ljudsko resnico, da ima vsaka palica dva konca. In tako mu tudi »Večernik« lahko po pravici bere takšne levite:

Z obema akcijama »Jutro« ni zadovoljno, ker misli njegov politični šef, da ima še vedno samo on in njegov totalitarni strankarski režim monopol na vso napredno politiko v Sloveniji. Ker ne more dobiti miti v Zagrebu niti v Belgradu nikogar več, ki bi hotel z njim, in naj se mu še tako ponuja, bi morali po njegovem tudi vsi drugi ostati za zapečkom. Namesto da bi pri »Jutru« vendarle že izpregledali, da je konec strankarskih avtoritativnih režimov in monopolov ter da je v Sloveniji vsako kakršno koli pozitivno in konstruktivno zbiranje političnih sil — da se dvig-

ne Slovenija iz političnega kaosa in da ne bo Slovenija v vsedrjavni politiki tako izolirana in brez vsakega pomena, kakor je danes — nov in neobhodno potreben. Tega sedanjemu »Jutrovemu« političnemu šefu nihče več ne bo dopovedal. On napada, mali in razbija vse, kar ne spada v njegovo kramo. Njegovo geslo je in ostane: »V drobljenju je moč«.

Resolucija banskega sveta glede slovenskega jezika

Banski svet v Ljubljani je sklenil na predlog g. Ferdinanda Novaka v zadnjem zasedanju med drugimi tudi resolucijo, ki se glasi:

»Slovenski jezik naj se v smislu ustavnih določil povsod vpoštevava v polni meri pri vseh oblastvih in naj se občinam v Sloveniji pošiljajo vsi razpisi v razumljivem jeziku.

Višja oblastva naj skrbijo, da bodo ti razpisi sestavljeni v pravilni slovenščini.

Razpise, katere pošiljajo centralna oblastva, naj vmesna oblastva, prevedena v slovenščino, sporoče občinam.

Tiskovine, katere rabijo naši uradi, naj se tiskajo v naših tiskarnah; kolikor bi to ne bilo v skladu s predpisi, ki veljajo za državno tiskarno v Belgradu, naj se isti spremene; če pa to ni mogoče, naj si nastavi ta tiskarna knjižne slovenščine zmožno osebo.

Po predstojeci resoluciji banskega sveta naj bi torej podrejene instance prestavljale odloke in rešitve osrednjih oblastev v slovenščino in naj bi prejemale občine odloke in rešitve belgrajskih oblasti le v prevodu. Če bi obveljalo to stališče, bi bila slovenščina zapostavljena za srbskohrvaški jezik in bi ne bila enakopravna z njim, ker ne bi bile dolžne osrednje instance uradovati v slovenskem jeziku. Slovenščina bi bila uradni jezik le podrejenih oblasti. Če je pa slovenščina enakopravna s srbsčino in hrvaščino in je državni jezik kot oba omenjena jezika, potem je njen prostor v vseh državnih in posebno tudi še v osrednjih državnih uradih. Če pa tam nima prostora, potem ni enakopravna s srbsčino in hrvaščino. Če osrednji državni uradi niso dolžni, uradovati v slovenskem jeziku v zadevah iz Slovenije, potem v osrednjih uradih tudi ni treba slovenskih uradnikov. Kar pa zadene sedanjo ustavo in pravice slovenskega kot uradnega jezika po sedanji ustavi, pa opozarjamo na sodbo državnega sveta št. 50519/56 od 26. februarja 1937, ki je bila izdana na tožbo dr. J. R-a zoper belgrajsko finančno ministrstvo zaradi srbskohrvaških davčnih odlokov v Sloveniji, katero sodbo smo priobčili v »Sloveniji« 21. maja 1937 in h kateri nismo z ozirom na takrat vladajoče razmere mogli podati pojasnil o nasledkih in pomenu te sodbe.

Popolna medicinska fakulteta v Ljubljani?

V dneh od 12. do 17. 2. tega leta je zasedal v Ljubljani banski svet, ki je sprejel med drugimi naslednjo resolucijo:

»Banski svet dravske banovine ugotavlja, da je za splošen dvig zdravstva v Sloveniji in v vsej

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v l. 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Ugled in odlikovanja iz svetovne vojne so mi pomagala k uspehom pri obrambi in zasedbi Radgone. — Razpad Avstro-Ogrske in rojstvo naše države v ogledalu radgonske bitke.

Pri preganjanju sovražnih oddelkov 4. februarja 1919 v Radgoni med Urayjevimi mostičem in meščansko bolnišnico ujamem sovražnega vojaka, ki me, proseč milosti, nagovori po imenu. V tem nisem takoj spoznal kdo je, čeprav mi je glas bil znan. Na moje vprašanje mi pove ime, nakar spoznam sobojevnika, ki je v stari avstro-ogrski vojski na italijanski fronti služil v mojem vodu. Imena tega, približno v mojih letih stoječega moža, takrat še mladeniča, ki zavzema danes v državni službi velike sosedne države visoko stopnjo, ne bom imenoval.

Ker opisujem svoje doživljanje in ne splošno zgodovino takratnih dogodkov, naj mi bralci ne zamerijo, če bolj natančno omenjam dogodke, ki so se odigrali okoli mene in deloma tudi zaradi mene in pod mojimi vplivi. Če omenjam samega sebe, naj bralci nimajo to za kakšno »trkanje na junaška prsa« kakor bi si utegnil kdo to napačno razlagati, ko gre predvsem za podajanje mojih doživljanj in opazovanj tako, kakor so se dogodki pred mojimi očmi vršili. Kolikor se še spominjam in če to razmere in primeri glede na še živeče udeležence in njihne svojce dopuščajo, opisujem vse važne momente z navedbo imen, kraja in časa dogajanja.

Ko je moj v uvodu omenjeni ujetnik uvidel, da se mu ni ničesar treba bati in menda tudi za to, da bi se meni prikupil, mi je na moja vprašanja, kakšne sovražne moči stoje pred menoj, med drugim v nemščini odgovoril približno to-le:

Kakor vedno, zmagujete, gospod Ošlak, tudi danes na celi črti. Naravno je, da z vami zmagujejo Jugoslovani. V naših oddelkih se bori precej podčastnikov in vojakov, ki so vam bili v Italiji podrejeni. Ti ljudje poznajo vašo hrabrost in zmožnost, kar je za vas dobro. Naši poveljniki desetino so danes, kolikorkrat so vas po glasu spoznali, takoj kričali — »pojdimo — tukaj ne opravimo ničesar, Ošlak je pred nami.« To je pomenilo vedno toliko kot umik.

Vkljub tem besedam sem tega zelo inteligentnega ujetnika, potem ko sem ga razorožil, iz previdnosti korenito preiskal, mu izpraznil žepe, odvezl čepico, plašč, hlačni jermen in vezalke iz težkih vojaških čevljev ter takega brez eskorte poslal proti Pistorjevi vojašnici, ki jo je, kakor sem se drugi dan prepričal, prezebajoč, držeč z rokami svoje prevelike kratke hlače, v napol sezutih in s snegom napolnjenih čevljih v lastno korist, da ne bi ozebel, poljskel in našel. Tam so ga vtaknili za zapah, ki so bili določeni za ujetnike.

Popisani dogodek me spominja na nekaj podobnega, in zaradi tega to omenim ter združim s pravkar popisanim.

Moj bivši tovariš na fronti v avstro-ogrski armadi, za hrabrost na italijanski fronti močno odlikovani nadlovec Rudolf Funk, sin tedanjega sluga na meščanski šoli v Radgoni, mi je kot prijatelj prve dni meseca decembra 1918, to je takoj ko smo mi zasedli Radgono, ob prvem srečanju iz lastnega nagiba pravil, da je pri naši zasedbi Radgone že tudi on svojim takratnim poveljnikom radgonske nemško-avstrijske Schutzwehr, v kateri je takrat tudi sodeloval in služil, odločno odsvetoval, da bi se nam Schutzwehr, ko smo Slovenci s Zeilhoferjem na čelu od kolo dvora korakali proti mestu, z orožjem postavila po robu ter Radgono branila, kakor so nekateri častniki in podčastniki želeli.

Na moje vprašanje, kako da je svojim čast-

nikom to svetoval, mi je odgovoril skoraj dobesedno takole:

Častnike sem prepričal, da je bolje vse pustiti in bežati, kakor pa se z Ošlakom, ki se ga polovica posadke boji, ker ga pozna še iz Italije, spuščati v boj. Kakor hitro so naši vojaki tvoj znani glas spoznali, je volja za obrambo močno padla. To je seveda veliko pomagalo, da ste mesto brez vsakega strela zavzeli.

Popisana primera sta zanimiva zaradi takratnih zgodovinsko-važnih dogodkov. Do konca septembra leta 1918, je marsikateri izmed nemško-avstrijskih napadalcev na Radgono bil še moj vojni tovariš. Bili smo si državljani ene in iste države. Po 1. novembru 1918 smo si pa stali kot pripadniki dveh različnih narodov in držav z orožjem v roki kot sovražniki nasproti. Kakor sem bil jaz s svojimi tovariši prostovoljno v bojih za svojo novo, mlado domovino, tako so tudi oni šli prostovoljno napadat nas, da bi Radgono obdržali v mejah svoje nove republike.

Borba s psom

Bitka za Radgono je v polnem razmahu, ko se mi pri previdnem plazenju med obcestnimi plotovi in živimi mejami sredi močnega streljanja približa pes volčje pasme. Stal sem nekoliko pred svojim oddelkom, ko se mrcina zaleti v temi proti meni. Le grmovju sem se imel zahvaliti, da nisem takoj okusil ostrine njegovih zob. V prvem trenutku se mi je zazdelo, da se mi je približal sovražni vojak, ter ustrelim iz pištole v psa, kar ga je pa le ranilo. Krvaveča rana je žival tako razbesnila, da mi je še bolj divje skočila naravnost na glavo, tako da sva se spoprijela kakor če se gresta dva fanta metat. Pri tem ruvanju mi pade pištola iz roke in imel sem res srečo, da mi je uspešno štirinožca zagrabit za vrat, kjer sem ga za kožo držal, tako da me ni mogel ogriziti.

Vojak, ki mi je od mojih nekoliko zadaj ležečih mož takoj prihitel na pomoč v mnenju, da se

državi neizogibno potrebna popolna medicinska fakulteta v Ljubljani. Zaradi tega predlaga:

1. da se spremeni zakon o univerzah iz l. 1950. na ta način, da se črta § 51., ki določa omejitve ljubljanske medicinske fakultete na 4 semestre;
2. da se predvidi v državnem preračunu za leto 1940-41 potreben kredit za postopno izgraditev in izpopolnitev ljubljanske medicinske fakultete.

V resnici je že skrajni čas, da dobi kedaj tudi Ljubljana svojo popolno medicinsko fakulteto in kliniko, ki je za tako veliko mesto nujna potreba. To je potrebno tudi iz socialnih ozir, kajti doslej so morali odhajati akademiki-medicinci po štirih semestrih študija v Ljubljani na tuje univerze, da tam nadaljujejo svoje študije. Na stotine slovenskih študentov se tako potika po Zagrebu, Beogradu, Gradcu in Dunaju, kjer ni zanje v socialnem oziru prav nič preskrbljeno, tako da mnogi živijo v velikem pomanjkanju, ki jim največkrat ne da, da bi hitro končali študije, ne glede na to, da je to v škodo tudi slovenskemu gospodarstvu. Saj gre na ta način iz Slovenije vsak mesec nad četrtilijona dinarjev.

Čudno se nam zdi samo sklicevanje na bodoči državni preračun. Ali bomo mar še tako dolgo čakali na svojo avtonomijo, ali pa po mnenju gospodov banskih svetnikov univerza ne bo spadala v področje slovenske avtonomne prosvetne politike, ampak bo ostala še naprej odvisna od belgrajskih preračunov?

Slovaška filmska industrija

Kakor vsi drugi mali evropski narodi, se hočejo zdaj tudi Slovaki osamosvojiti v filmski proizvodnji, ker so pravilno spoznali važnost lastnega narodnega filma; ta predstavlja odlično narodnopropagandno sredstvo v tujini, pa tudi doma, ker pomaga vzbujati narodno zavest in vzgajati narod k samozvesti in samospoznanju. Film je danes eno najučinkovitejših in najboljših propagandnih sredstev. Tegase vsi narodi v polni meri zavedajo. Lastnega filma ne more danes noben narod več pogrešati. Veliki narodi uporabljajo film za svojo propagando v svetu, in mnogokrat je njihov film sovražen malim narodom, če že ne drugače vsaj zato, ker vzbuja v politično in številčno šibkih narodih občutek narodne manjvrednosti. Film velikih narodov predstavlja tako izrazito napadalno propagandno orožje. Malim narodom je zato potrebno obrambno protisredstvo. To pa je samo njihov lastni narodni film.

V zavesti vsega tega so Slovaki ustanovili pred kratkim svoje lastno filmsko podjetje, ki bo izgotavlja slovaške filme. Seveda ga financira pred vsem država, kajti razumljivo je, da filmska proizvodnja malih narodov ne more postati pridobitna panoga zasebnikov. Film malih narodov ne more postati industrija in pridobitna panoga za kapitaliste, kakor je industrija n. pr. ameriški ali nemški film, ki jima ni glavni namen umetniška ali vzgojna vrednost, ampak kupčija in gospodarska pridobitnost, poleg politične propagande seveda; film malih narodov mora pa zato

boriti s sovražnim napadalcem, bi bil v temi in hitri s svojim bajonetom na puški skoraj prebodel mene, in šele ko sem mu zavpil za kaj gre, je psu zarinil bodalo v trebuh ter meni, ki sem bil po rokah in licu poln pasje krvi, počasi izvlekel iz šap medtem že poginjajočega psa, ki sva ga nato vrgla in zakopala v sneg.

Psa so napadali najbrž pripeljali s seboj ter je bil od kake predstraže ali predpatrole naščuvan za napad. Lahko je pa tudi, da jim je pobegnil, če ni bil preganjan s kakega dvorišča in je iz strahu pred streljanjem pobesnel.

Tudi izid boja z nevarnim psom je na moje vojake dobro vplival. Dejali so, da je obvladanje tako nevarnega volčjaka z golimi rokami lepa zmaga in da bomo premagali tudi sovražne dvo-nožce.

Mrtvi vojaki v snegu.

Napadalci, ki so napadali našo posadko, so imeli precej izgub. Svoje ranjence in mrličke so s pomočjo nemških prebivalcev Radgone in okolice, ki bi jih mirno lahko istili s samimi oboroženimi napadalci in ki so slednjim naravno z vsem in na vse načine pomagali, kar sproti spravljali na varno ter jih odnašali in odvažali v varnejše hiše kakor tudi nazaj bolj v notranjost svojega ozadja. Kljub temu je ostalo nekaj njihovih mrličev na ozemlju, iz katerega je moj oddelek nasprotnika pregnal.

Tako sem na primer v temi pri prediranju padel na vojaka s puško, ki je ležal v snegu, trdno prepričan, da sem trčil na ležečega bojovnika, ki je pričakoval moj naskok. Moj padec, stik z njim in vstajanje je trajalo neka sekunda in že je počila pištola, ki sem jo bliskovito izstrelil vanj. Šele ko sem bolj natančno pogledal, sem ugotovil, da je bil moj strel odveč. Možno, čež katerega sem se prekopnil, je bil že davno prej mrtov in zmrznjen. Odvzel sem mu strelivo in granate za svoje vojake ter nadaljeval napad.

(Dalje prihodnjik.)

postati umetnost, umetniška panoga, postavljena v isto vrsto z narodnim gledališčem, z opero, z literaturo, z znanostjo. To pa niso nikake pridobitne panoge gospodarstva, ampak izraz narodne samobitnosti in narodne kulture.

Razen francoskega filma, ki se zlasti zadnje čase, ko se je izvil iz krempljev zasebnega pridobitniškega kapitala, po zaslugi nekaterih velikih režiserjev in pod vodstvom umetnikov vedno bolj izrazito preusmerja v čisto umetnost in se skuša osvoboditi nekdanje plitvosti, predstavljajo prav zaradi tega ravno filmi malih narodov danes najboljše, kar je doslej filmska proizvodnja ustvarila. Treba je videti češke, švicarske ali skandinavske filme, porojene iz umetniškega hotenja, in primerjati z njimi izdelke nemške, pa tudi angleške, ameriške ali japonske filmske industrije, pa je to vsakomur takoj jasno.

Film ima bodočnost samo kot izraz naroda, sredi katerega je nastal, kot izraz njegove narodne kulture, kot ena izmed vrst kulturnega in umetniškega izživeljanja narodov. V tem je zlasti njegova glavna vrednost za male narode, ki se ne morejo uveljavljati s silo orožja in z gospodarsko ekspanzijo. Ne film kot kopija in šablonski posnetek filma velikih narodov, ampak film kot umetnost, kot narodna umetnost, predstavlja najboljše protiorožje malih narodov proti tuji filmski propagandi in tuji filmski plaži, ki jih hoče preplaviti, poplitviti in uničiti njihovo narodno ter kulturno samobitnost.

V znamenju tega spoznanja nastajajo nove narodne filmske industrije, ki, kakor rečeno, niso industrije v smislu pridobitništva, ampak ena izmed umetniških panog narodnega izživeljanja — pri vseh zavednih malih evropskih narodih, seveda tistih, ki odločajo sami o svojem ustvarjanju. V tem znamenju si ustvarjajo svoj narodni film Švicarji, Flamci, Danci, Norvežani, Švedje, Finci, baltiški narodi, Poljaki, Čehi, Madžari in drugi. Njim so se pridružili zdaj Slovaki. Celotna Srbija in Hrvatska so se že začeli zavedati važnosti lastnega narodnega filma in se pripravljajo, da si ga ustvarijo.

Jasno je, da mi Slovenci ne smemo več zastajati. Treba je, da si ustvarimo tudi mi svoj film, če nečemo biti preplavljeni od tuje filmske navlake, za katero predstavljamo zdaj samo dobre odjemalce, ki se pa niti najmanj ne ozira na naša narodna čustva in naše narodne prizadeve.

Morda bi se dal ustvariti prvi pravi slovenski film za začetek v okviru češke, ali katere druge tuje filmske industrije. Treba je poizkusiti. Pogoji pa je seveda, da si ustvarimo čimprej svojo lastno filmsko družbo, ki naj zastavi vse moči, da nam ustvari slovenski film.

Beseda in dejanje

Ta dni prinašajo listi Ljeningov govor, ki ga je imel 12. maja 1917 o narodnostnem vprašanju in v katerem je med drugim dejal:

Samo enakopravnost se morejo sporazumeti. Če naj bo sporazum resničen, ne pa s publicami pokrita osvoboditev, je potrebna resnična enakopravnost obeh strank. To pomeni, da mora imeti ne samo Rusija, ampak tudi Finska pravico, ne pritrditi sporazumu. To je jasno kakor kristal... Ne sme se rabiti sila, da bi se prisilili drugi narodi v zvezo z Rusijo. Samo res prostovoljen, res svoboden sporazum je dopusten. To pa ni mogoče, če ni svobode, da se združena stvar spet loči... Čim svobodnejša bo Rusija in čim bolj brezozirno bo naša republika priznavala pravico ločitve za neruske narodnosti, tem bolj bodo drugi narodi iskali zvezo z nami, tem manj bo trenja, tem redkejša bodo prave ločitve, tem tesnejša in močnejša bo bratovska zveza ruske proletarske kmečke republike z republikami vseh drugih narodov.

Finci pravijo, da imajo pravico, razpolagati s svojo usodo kakor se jim zdi, in Rusi, ki jim to pravico osporavajo, so šovinisti... Aleksander I. in Napoleon sta izmenjavala prebivalstvo, carji so prestavljali Poljake sem pa tja. Mar naj nadaljujemo s to taktiko carjev? S tem pa bi zatajili taktiko internacionalizma, zagrešili najhujšo zvrst šovinizma... Mi pravimo, ruski socialist, ki odreka Fincu svobodo, je šovinist... Ne, ruski narod, ne vsiljaj Finski svoje volje! Noben narod ne more biti svoboden, če sam zatira druge narode.

Lahko se reče, da dela danes Stalin natančno tisto in tako, kar je Ljening, njegov mojster, s kar najostrejšimi besedami obsojal. Kajti skoraj vsaka beseda tega govora je obsodba vse boljše-politične današnjih dni zoper baltičsko državo in posebej zoper Finsko.

Mali zapiski

Spet ena izmed naših najvažnejših narodno-obrambnih ustanov v stiski.

Kakor je znano, imamo Slovenci samo eno organizacijo, ki skrbi za naše izseljence v tujini, da se nam popolnoma ne izgubijo in da niso prepuščeni čisto samim sebi in svoji usodi. In še ta organizacija je zasebna, ustanovljena po idealizmu nekaterih poedincev. To je Rafaelova družba.

Ta družba izdaja svoj list, ki je edini slovenski list v domovini, ki je posvečen izseljenskemu

vprašanju, temu usodnemu vprašanju slovenstva. Zadnja (2.) številka tega »Izseljenskega vestnika«, ki je izšla te dni, pa prinaša sporočilo, da bo morala družba v bodoče prenehati z izdajanjem lista, ali pa ga vsaj občutno skrajšati, dasi že zdaj ni spadal ravno med najobširnejše slovenske liste, ker ji je zmanjkalo denarnih sredstev. Iz istega razloga bo morala najbrž že v kratkem odpustiti del svojega osebja.

Vzrok je seveda pomanjkanje denarja. Izvir tega zla, ki je obenem kronična bolezen vseh slovenskih narodnih akcij, kakor se zdi, je iskati največ v izostali naročnini, kajti izseljenci iz zahodne Evrope zaradi vojne ne morejo pošiljati listu naročnine. Največ naročnikov pa ima list ravno v zahodni Evropi.

V teh težavah se je obrnila družba na oblasti, da ji pomagajo iz stiske z ozirom na njen veliki narodni pomen. Obenem se pa obrača tudi na ves slovenski narod, da se zave važnosti te ustanove in ji pomaga iz težav, v katerih se je znašla.

»V dveh tipkanih izvodih...«

Razne naše mladinske in druge založbe razpisujejo vsako leto nagrade za najboljše delo, bodisi mladinsko ali kako drugo. Pri tem pa postavljajo pogoj, da je treba »predložiti delo v dveh tipkanih izvodih«.

Poznam mladega literata, ki se je nameraval udeležiti takega nagradnega razpisa neke mladinske založbe, pa se ga nazadnje ni, ker ni mogel izpolniti pogoja, da bi poslal ocenjevalni komisiji svoje delo v pregled v »dveh tipkanih izvodih«. Sam namreč nima pisalnega stroja, ker se po »stari navadi« vseh mladih literatov — vsaj slovenskih — in kot študent, ki se mora sam vzdrževati na univerzi, komaj prebija skozi življenje. Vesel je, če more redno plačati vsakega prvega najemnika za sobo. Zato si še ni mogel omisliti lastnega pisalnega stroja. Denarja pa seveda nima niti za to, da bi si dal delo pretipkati kje drugje. Zastonj mu ga pa nihče ne bo tipkal. Tako mu ni drugega kazalo, kakor da opusti misel na sodelovanje pri razpisu.

Vem, da so pobrali gospodje pri literarnih ocenjevalnih komisijah navado »dveh tipkanih izvodov« v zamejstvu, ne vem pa, kako si predstavljajo življenjsko raven mladega, ali tudi že bolj priznanega slovenskega pisatelja. Navada »dveh tipkanih izvodov« je mogla nastati tam, kjer dobivajo pisatelji takšne honorarje, da si lahko mimogrede kupijo tudi pisalni stroj. Pri nas pa smo še daleč od takšnih honorarjev. To vedo gospodje pri ocenjevalnih literarnih komisijah prav tako dobro. Zato bi pač lahko pokazali malo več socialnega čuta.

Devetdeset milijonov lir za odkup zadolženih slovenskih posestev na Primorskem!

»Slovenski dom« je poročal dne 12. II. t. l., da je dala italijanska država agrarni banki na razpolago velikanski znesek 90.000.000 lir za odkup zadolženih posestev in samo za Julijsko krajino. Na teh posestvih naseljujejo italijanske banke in kolonizacijske družbe, ki sodelujejo v tesni povezanosti z njimi, kakor znano italijanske kmečke družine iz Furlanije in celo iz južne Italije, da tako zagotovijo za vso bodočnost italijanski značaj Primorske in Istre.

V tem pogledu bi se mogli tudi mi marsikaj naučiti od Italijanov. Njihov zgled nam dovolj jasno dokazuje važnost notranjekolonizacijskih družb in njihove naloge v narodnoobrambnem pogledu.

Saj bo za teh devetdeset milijonov lir zamenjalo okrog 3000 slovenskih posestev na Primorskem svoje lastnike. To je velike važnosti za ureditev italijanstva v tej deželi, ker bo omogočilo naselitev novih 3000 italijanskih kolonizatorskih družin na obmejnih zemljah, ki doslej ni bila last italijansko zavednih ljudi.

Vojvodina

Predzadnjo nedeljo je bil v Somboru shod tamkajšnje podružnice Srpskega kulturnega kluba. Shod je bil javen in baje je prišlo okoli 5000 ljudi nanj. Govorilo in protestiralo se je zoper avtonomijo Vojvodine. Zlasti sta bila odločna odvetnik Jovan Konjović, ki je zatrjeval, da je Vojvodina srbska dežela, ki je Srbi ne bodo nikomur odstopili, in vseučiliški profesor dr. Aleksander Ilić, ki je rekel, da Srbi glede Vojvodine Hrvatoma ne bodo odnehali.

Kakor znano, so Bunjevci, ki prebivajo zlasti okoli Subotice, katoliške vere in se štejejo za Hrvate. Večina vojvodinskega prebivalstva je nesrbska, Srbov je v resnici komaj slaba tretjina.

Ta shod je v teh dneh tem bolj važen, ker gre za nepolitično organizacijo, ki šteje med svojimi udi odlične srbske kulturne delavce, kakor zgodovinarja Slobodana Jovanovića, torej za vrsto ljudi, ki po navadi ne nagibajo k skrajnosti in nepomirljivosti. Sicer je pa samo en nastop v dolgi vrsti napadov zoper sporazum in — za kar dejansko gre! — zoper enakopravnost Slovencev in Hrvatov v tej državi.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana

Opazovalec

† Emilijan Lilek

V Celju je umrl dne 19. svečana t. l. šolnik, zgodovinar in naravoslovec Emilijan Lilek, častni ud »Kluba koroških Slovencev« in njegov podpornik. Emilijan Lilek, ki je bil v 89. letu starosti, je služboval v Wiener Neustadtu, v Gradcu, v Sarajevu, v Zadru in je bil leta 1909. imenovan za ravnatelja na samostojnih nemško-slovenskih razredih celjske gimnazije, ki jih je dosegla slovenska državnozborna delegacija, leta 1919. je pa postal ravnatelj na novo osnovani slovenski višji gimnaziji v Celju, ki jo je vodil do leta 1924. Spisal je zraven šolskih knjig celo vrsto pedagoških in zgodovinskih sestavkov v nemškem in v hrvaškem jeziku iz hrvaške in avstrijske zgodovine. Posebno se je zavzemal za slovensko Koroško ter je dokazoval, da je slovanska kultura starejša kot nemška in da pripada Koroška Sloveniji. Zaradi tega je izzval hude polemike z Nemci. Emilijan Lilek je bil še v visoki starosti vedno žilav slovenski kulturni delavec, ki se je zanimal za vse veje slovenskega duhovnega in kulturnega gibanja, ker je bil globoko izobražen mož in eden izmed vidnih osebnosti starejšega slovenskega pokolenja.

† Ljubomir Davidović

V dobi, ko cvete in se bohota v političnem svetu uvaževanje praktičnih razmer, ko se oportuniste šteje kot edina resna politična moč, v času splošnega prepričanja, da praktični politik ne more za dolgo ostati načelen in dosleden, v času, ko se šteje zahteva po doslednosti in načelnosti kot dokaz politične nezrelosti, — je umrl med Srbi mož, ki je bil načelen in dosleden do smrti.

Ta mož je bivši minister in ministrski predsednik, bivši belgrajski župan in gimnazijski profesor in ravnatelj — Ljubomir Davidović.

Rojen je bil 24. decembra 1863, umrl je 19. februarja 1940. Na političnem odru se je pokazal prvič med tisto mladino, ki je tedaj, ko so stari voditelji radikalne stranke, ki so kot bivši ministri in dvorni svetniki izgubili svojo bojevitost in vztrajnost za demokratična načela radikalne stranke in so zlasti v preganjanju po ivandanskem atentatu postali mevžasti in plašni in nazadnje pristali na sporazum z naprednjaki in na šestoprilsko ustavo, imela vse to za očitno izdajstvo demokratičnih načel. Zato ni hotela pristati zlasti na fuzijo z dvorsko kamarilsko stranko naprednjakov ter se je od takrat imenovala »fuzionašev« v radikalni stranki odcepila kot samostalna radikalna stranka. Ta stranka ni postavila kakih novih načel, tudi ne novega programa, poudarila je samo zahtevo, da dosedanji program in načela ne smejo postati trgovsko blago za taktiziranje, s katerim si hočejo voditelji omogočiti pristop do vlade.

Kot eden izmed te mladine je bil izvoljen Ljubomir Davidović leta 1901. v narodno skupščino. Tem načelom je ostal zvest do svoje smrti v 77. letu. Po svetovni vojni je bil med zastopniki srbskega naroda, ki so dogovorili krfski pakt. Od tedaj naprej je ostal zvest tudi ideji sporazuma do smrti.

Po uvedbi diktature ni niti trenutek omahoval, da vzame odločno odklonilno stališče. Dasi je bil že v tistih letih, ko drugi politiki že naravnost mrzlično iščejo prilike in možnosti, da bi se pred smrtjo še uveljavili, ni nikdar niti od daleč mislil na kak kompromis z režimom.

ki bi mu bil omogočil vstop zopet v vlado. To dejstvo ga dela posebno velikega in prikupnega. Ljuba Davidović ni bil salonski politik. Bil je ljudski politik, zato mu je srbski narod dal častni naslov »Čika Ljuba«, to je »striček Ljuba«. Zato je razumljivo, da je bil vedno tudi odločen bojevnik za politično svobodo. Mučence politične svobode je podpiral in obiskoval, ne glede na strankarsko pripadnost.

Umrli je sredi boja, brez premoženja. Svoji domovini je žrtvoval tudi edinega sina, ki je padel med svetovno vojno. Njegovi politični ideali niso bili uresničeni, pač pa je gledal že zarjo bodočih dni, kakor svoje dni naš dr. Krek.

Slovenci mu moramo biti posebej hvaležni, ker je kot naučni minister pripravil ustanovitev slovenskega vseučilišča v Ljubljani.

Zdrobljena moč

»Jutro« je priobčilo zapisek pod naslovom »V drobljenju je moč«, v katerem se zaletuje v ustanovljence samostojne demokratske in narodno radikalne stranke v Sloveniji. Sivar je zanimiva zaradi tega, ker dejansko priznava razkroj med pripadniki centralistične JNS v Sloveiji, ki je bilo po istem »Jutru« še prav pred kratkim neverjetno »čvrsto povezana« med seboj, navznoter, navzven pa tja v četrto dimenzijo. Očitno je »Jutro« in njegove poglavarje obšlo spoznanje, da ne bo zlepa več tistih in takih časov, ko je na primer lahko dobil dr. Kramer v Ljubljani kar vse oddane glasove, h katerim je zaradi zaokroženosti prišel še tiste iz zasebnih pisem. Ne, odšla je moč, in glasovi z njo, in če se je tako zgodilo in če se bo še na take načine godilo, tedaj si dr. Kramer z »Jutrom« lahko to še prav posebno prišteje v zaslugo, hkratu pa pomisli na tisto ljudsko resnico, da ima vsaka palica dva konca. In tako mu tudi »Večernik« lahko po pravici bere takšne levite:

Z obema akcijama »Jutro« ni zadovoljno, ker misli njegov politični šef, da ima še vedno samo on in njegov totalitarni strankarski režim monopol na vso napredno politiko v Sloveniji. Ker ne more dobiti niti v Zagrebu niti v Belgradu nikogar več, ki bi hotel z njim, in naj se mu še tako ponuja, bi morali po njegovem tudi vsi drugi ostati za zapetkom. Namesto da bi pri »Jutru« vendarle že izpregledali, da je konec strankarskih avtoritativnih režimov in monopolov ter da je v Sloveniji vsako kakršno koli pozitivno in konstruktivno zbiranje političnih sil — da se dvigne Slovenija iz političnega kaosa in da ne bo Slovenija v vsedrjavni politiki tako izolirana in brez vsakega pomena, kakor je danes — nov in neobhodno potreben. Tega sedanjemu »Jutrovemu« političnemu šefu nihče več ne bo dopovedal. On napada, mali in razbija vse, kar ne spada v njegovo kramo. Njegovo geslo je in ostane: »V drobljenju je moč«.

Resolucija banskega sveta glede slovenskega jezika

Banski svet v Ljubljani je sklenil na predlog g. Ferdinanda Novaka v zadnjem zasedanju med drugimi tudi resolucijo, ki se glasi:

»Slovenski jezik naj se v smislu ustavnih določil povsod upošteva v polni meri pri vseh oblastvih in naj se občinam v Sloveniji pošiljajo vsi razpisi v razumljivem jeziku.

Višja oblastva naj skrbijo, da bodo ti razpisi sestavljeni v pravilni slovenščini.

sebe, naj bralci nimajo to za kakšno »trkanje na junaška prsa« kakor bi si utegnil kdo to napačno razlagati, ko gre predvsem za podajanje mojih doživljajev in opazovanj tako, kakor so se dogodki pred mojimi očmi vršili. Kolikor se še spominjam in če to razmere in primeri glede na še živeče udeležence in njihne svojce dopuščajo, opisujem vse važne momente z navedbo imen, krajev in časovljanja.

Ko je moj v uvodu omenjeni ujetnik uvidel, da se mu ni ničesar treba bati in menda tudi za to, da bi se meni prikupil, mi je na moja vprašanja, kakšne sovražne moči stoje pred menoj, med drugim v nemščini odgovoril približno to-le:

Kakor vedno zmagujete, gospod Ošlak, tudi danes na celi črti. Naravno je, da z vami zmagujejo Jugoslovani. V naših oddelkih se bori precej podčastnikov in vojakov, ki so vam bili v Italiji podrejeni. Ti ljudje poznajo vašo hrabrost in zmoglost, kar je za vas dobro. Naši poveljniki desetini so danes, kolikorkrat so vas po glasu spoznali, takoj kričali — »pojdemo — tukaj ne opravimo ničesar. Ošlak je pred nami.« To je pomenilo vedno toliko kot umik.

Vkljub tem besedam sem tega zelo inteligentnega ujetnika, potem ko sem ga razorožil, iz previdnosti korenito preiskal, mu izpraznil žepe, odzvel čepico, plašč, hlačni jermen in vezalke iz težkih vojaških čevljev ter takega brez eskorte

Razpise, katere pošiljajo centralna oblastva, naj vmesna oblastva, prevedena v slovenščino, sporoča občinam.

Tiskovine, katere rabijo naši uradi, naj se tiskajo v naših tiskarnah; kolikor bi to ne bilo v skladu s predpisi, ki veljajo za državno tiskarno v Belgradu, naj se isti spremene; če pa to ni mogoče, naj si nastavi ta tiskarna knjižne slovenščine zmožno osebe.

Po predstoječi resoluciji banskega sveta naj bi torej podrejene instance prestavljale odloke in rešitve osrednjih oblastev v slovenščino in da bi prejemale občine odloke in rešitve belgrajskih oblasti le v prevodu. Če bi obveljalo to stališče, bi bila slovenščina zapostavljena za srbskohrvaški jezik in ne bi bila enakopravna z njim, ker ne bi bile dolžne osrednje instance uradovati v slovenskem jeziku. Slovenščina bi bila uradni jezik le podrejenih oblasti. Če je pa slovenščina enakopravna s srbsčino in hrvaščino in je državni jezik kot oba omenjena jezika, potem je njen prostor v vseh državnih in posebno tudi še v osrednjih državnih uradih. Če pa tam nima prostora, potem ni enakopravna s srbsčino in hrvaščino. Če osrednji državni uradi niso dolžni, uradovati v slovenskem jeziku v zadevah iz Slovenije, potem v osrednjih uradih tudi ni treba slovenskih uradnikov. Kar pa zadene sedanjo ustavo in pravice slovenskega kot uradnega jezika po sedanji ustavi, pa opozarjamo na sodbo državnega sveta št. 30519/36 od 26. februarja 1937, ko je bila izdana na tožbo dr. J. R-a zoper belgrajsko finančno ministrstvo zaradi srbskohrvaških davčnih odlokov v Sloveniji, katero sodbo smo priobčili v »Sloveniji« 21. maja 1937 in h kateri nismo z ozirom na takrat vladajoče razmere podali pojasnil o nasledkih in pomenu te sodbe.

Velikosrbska gonja

Predzadnjo nedeljo je bil v Somboru shod tamkajšnje podružnice Srpskega kulturnega kluba. Shod je bil jave in baje je prišlo okoli 3000 ljudi nanj. Govorilo in protestiralo se je zoper avtonomijo Vojvodine. Zlasti sta bila odločna odvetnik Jovan Konjović, ki je zatrjeval, da je Vojvodina srbska dežela, ki je Srbi ne bodo nikomur odstopili, in vseučiliški profesor dr. Aleksander Ilić, ki je rekel, da Srbi glede Vojvodine Hrvatoma ne bodo odnehali.

Kakor znano, so Bunjevci, ki prebivajo zlasti okoli Subotice, katoliške vere in se štejejo za Hrvate. Večina vojvodinskega prebivalstva je nesrbska, Srbov je v resnici komaj slaba tretjina.

Ta shod je v teh dneh tem bolj važen, ker gre za nepolitično organizacijo, ki šteje med svojimi udi odlične srbske kulturne delavce, kakor zgodovinarja Slobodana Jovanovića, torej za vrsto ljudi, ki po navadi ne nagibajo k skrajnosti in nepomirljivosti. Sicer je pa samo en nastop v dolgi vrsti napadov zoper sporazum in — za kar dejansko gre! — zoper enakopravnost Slovencev in Hrvatov v tej državi. Ena srbska organizacija za drugo se oglašča, pri čemer so nepolitične v večini, in list za drugim napada sporazum, pri čemer jih je na zunaj velika skrb seveda za državo, v resnici pa mislijo na državno blagajno. To najbolj dokazuje dejstvo, da govore in pišejo predvsem zoper dodelitev takih pristojnosti, ki kaj nesejo, so pa tiho pri drugih, ki državo, torej po njihnem Srbi, obremenjujejo. Kajti zmeraj so govorili Velikosrbi, če smo Slovenci ali Hrvatje kaj prejeli od države, kakor da bi nam bili oni s tem dali nekaj svojega, lastnega pa v resnici niti Slovenci niti Hrvatje nikoli niti svojega denarja niso dobili nazaj. Za te Velikosrbe je bil zmeraj ves denar, ki se je zbral v Bel-

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v l. 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Ugled in odlikovanja iz svetovne vojne so mi pomagala k uspehom pri obrambi in zasedbi Radgone. — Razpad Avstro-Ogrske in rojstvo naše države v ogledalu radgonske bitke.

Pri preganjanju sovražnih oddelkov 4. februarja 1919 v Radgoni med Urayjevim mostičem in meščansko bolnišnico ujamem sovražnega vojaka, ki me, proseč milosti, nagovori po imenu. V temi nisem takoj spoznal kdo je, čeprav mi je glas bil znan. Na moje vprašanje mi pove ime, nakar spoznam sobojevnika, ki je v stari avstro-ogrski vojski na italijanski fronti služil v mojem vodu. Imena tega, približno v mojih letih stoječega moža, takrat še mladeniča, ki zavzema danes v državni službi velike sosedne države visoko stopnjo, ne bom imenoval.

Ker opisujem svoje doživljaje in ne splošno zgodovino takratnih dogodkov, naj mi bralci ne zamerijo, če bolj natančno omenjam dogodke, ki so se odigrali okoli mene in deloma tudi zaradi mene in pod mojimi vplivi. Če omenjam samega

poslal proti Pistorjevi vojašnici, ki jo je, kakor sem se drugi dan prepričal, prezebljoč, držeč z rokami svoje prevelike kratke hlače, v napol sezutih in s snegom napolnjenih čevljih v lastno korist, da ne bi ozebel, poiskal in našel. Tam so ga vtaknili za zapah, ki so bili določeni za ujetnike.

Popisani dogodek me spominja na nekaj podobnega, in zaradi tega to omenim ter združim s pravkar popisanim.

Moj bivši tovariš na fronti v avstro-ogrski armadi, za hrabrost na italijanski fronti močno odlikovani nadlovec Rudolf Funk, sin tedanjega sluga na meščanski šoli v Radgoni, mi je kot prijatelj prve dni meseca decembra 1918, to je takoj ko smo mi zasedli Radgono, ob prvem srečanju iz lastnega nagiba pravil, da je pri naši zasedbi Radgone že tudi on svojim takratnim poveljnikom radgonske nemško-avstrijske Schutzwehr, v kateri je takrat tudi sodeloval in služil, odločno odsvetoval, da bi se nam Schutzwehr, ko smo Slovenci s Zeilhoferjem na čelu od kolo dvora korakali proti mestu, z orožjem postavila po robu ter Radgono branila, kakor so nekateri častniki in podčastniki želeli.

Na moje vprašanje, kako da je svojim častnikom to svetoval, mi je odgovoril skoraj dobesedno takole:

(Dalje prihodnjič.)

gradu iz Slovenije in Hrvaške, preprosto njihov. In zdaj jim seveda noče v glavo, da bodo morali kedaj za svoje zadeve sami plačevati. Vse drugo, o čemer ti ljudje govorijo, o skrbi za državo in o podobnem, je pa gola pretveza, krinka, za katero skrivajo svojo hegemonistično sebičnost. Narobe, če bi jim bilo res za državo, bi se sporazuma veselili, kajti ravno nezadovoljnost Hrvatov in Slovencev je zmeraj državo najbolj ogražala.

Kako jih država v resnici malo briga, dokazuje bolj ko vse drugo, da še danes po tolikih težkih skušnjah ne poznajo druge rešitve, kakor čim hitrejšo in čim popolnejšo vrnitev v stare razmere, torej k centralizmu. Če bi namreč res pošteno mislili, tedaj bi morali reči: Slovenci in Hrvati so navajali zmeraj kot poglavitni vzrok za nezadovoljnost nenakopravnost in zapostavljanje na gospodarskem polju. Dobro, naj jim bo, naj torej svoje stvari upravljajo sami, kakor mi Srbi že od prvega dne upravljamo svoje stvari sami. Naj gospodarijo s svojim denarjem po svoji vesti in vednosti, samo za skupne državne potrebe naj dajejo tisto in toliko, kolikor bomo sorazmerno tudi mi dajali. Nočemo, da bi nam kdo lahko po pravici očital, da mi živimo na tuje stroške.

Tako bi morali govoriti, tako bi govoril tudi vsak, ki mu je za pravico. Ker pa Velikosrbom za pravico ni in jim tudi nikoli ne bo, zato bodo slej ko prej na glas govorili o državi, na tihem mislili na centralistično upravljanje državne blagajne, o pravični razdelitvi bremen in donosa pa lepo molčali.

Kako malo je Velikosrbom tudi sicer za pravično in demokratično rešitev naših osnovnih vprašanj dokazuje najbolj vojvodinski primer. O vsem govore. Vojvodino razglašajo za srbsko, toda poglavitno jim ne pride na misel, da naj bi namreč ljudstvo, prizadeto ljudstvo samo povedalo, kaj hoče in kam hoče. Vidi se, da so se nekateri srbski politiki že popolnoma privadili prakse, da se mora vsaka stvar v državi izvršiti njim v korist in da se mora izvršiti seveda od zgoraj navzdol. Kaj pravi prizadeto ljudstvo samo, tega jim nikoli ni bilo mar.

Popolna medicinska fakulteta v Ljubljani?

V dneh od 12. do 17. 2. tega leta je zasedal v Ljubljani banski svet, ki je sprejel med drugimi naslednjo resolucijo:

»Banski svet dravske banovine ugotavlja, da je za splošen dvig zdravstva v Sloveniji in v vsej državi neizogibno potrebna popolna medicinska fakulteta v Ljubljani. Zaradi tega predlaga, da se

1. spremeni zakon o univerzah iz leta 1930, na ta način, da se črta § 51., ki določa omejitve ljubljanske medicinske fakultete na 4. semestre; 2. da se predvidi v državnem preračunu za leto 1940-41 potreben kredit za postopno izgraditev in izpopolnitev ljubljanske medicinske fakultete.

V resnici je že skrajni čas, da dobi kedaj tudi Ljubljana svojo popolno medicinsko fakulteto in kliniko, ki je za tako veliko mesto nujna potreba. To je potrebno tudi iz socialnih ozirov, kajti doslej so morali odhajati akademiki-medicinci po štirih semestrih študija v Ljubljani na tuje univerze, da tam nadaljujejo svoje študije. Na stotine slovenskih študentov se tako potika po Zagrebu, Beogradu, Gradcu in Dunaju, kjer ni zanje v socialnem oziru prav nič preskrbljeno, tako da mnogi živijo v velikem pomanjkanju, ki jim največkrat ne da, da bi hitro končali študije, ne glede na to, da je to v škodo tudi slovenskemu gospodarstvu. Saj gre na ta način iz Slovenije vsak mesec nad četrtilijona dinarjev.

Čudno se nam zdi samo sklicevanje na bodoči državni preračun. Ali bomo mar še tako dolgo čakali na svojo avtonomijo, ali pa po mnenju gospodov banskih svetnikov univerza ne bo spadala v področje slovenske avtonomne prosvetne politike, ampak bo ostala še naprej odvisna od belgrajskih preračunov?

Najbrž pa je bil to samo lapsus linguae, ki ga je povzročila moč navade.

Slovaška filmska industrija

Kakor vsi drugi mali evropski narodi, se nočejo zdaj tudi Slovaki osamosvojiti v filmski proizvodnji, ker so pravilno spoznali važnost lastnega narodnega filma; ta predstavlja odlično narodnopropagandno sredstvo v tujini, pa tudi doma, ker pomaga vzbujati narodno zavest in vzgajati narod k samozvesti in samospoznanju. Film je danes eno najučinkovitejših in najboljših propagandnih sredstev. Tega se vsi narodi v polni meri zavedajo. Lastnega filma ne more danes noben narod več pogrešati. Veliki narodi uporabljajo film za svojo propagando v svetu, in mnogokrat je njihov film sovražen malim narodom, če že ne drugače vsaj zato, ker vzbuja v politično in številčno šibkih narodih občutek narodne manjvrednosti. Film velikih narodov predstavlja tako izrazito napadalno propagandno orožje. Malim narodom je zato potrebno obramb-

no protisredstvo. To pa je samo njihov lastni narodni film.

V zavesti vsega tega so Slovaki ustanovili pred kratkim svoje lastno filmsko podjetje, ki bo izgovarjalo slovaške filme. Seveda ga financira pred vsem država, kajti razumljivo je, da filmska proizvodnja malih narodov ne more postati pridobitna panoga zasebnikov. Film malih narodov ne more postati industrija in pridobitna panoga za kapitaliste, kakor je industrija n. pr. ameriški ali nemški film, ki jima ni glavni namen umetniška ali vzgojna vrednost, ampak kupčija in gospodarska pridobitnost, poleg politične propagande seveda; film malih narodov mora pa zato postati umetnost, umetniška panoga, postavljena v isto vrsto z narodnim gledališčem, z opero, z literaturo, z znanostjo. To pa niso nikake pridobitne panoge gospodarstva, ampak izraz narodne samobitnosti in narodne kulture.

Razen francoskega filma, ki se zlasti zadnje čase, ko se je izvil iz krempljev zasebnega pridobitniškega kapitala, po zaslugi nekaterih velikih režiserjev in pod vodstvom umetnikov vedno bolj izrazito preusmerja v čisto umetnost in se skuša osvoboditi nekdanje plitvosti, predstavljajo prav zaradi tega ravno filmi malih narodov danes najboljše, kar je doslej filmska proizvodnja ustvarili. Treba je videti češke, švicarske ali skandinavske filme, poročene iz umetniškega hotenja, in primerjati z njimi izdelke nemške, pa tudi angleške, ameriške ali japonske filmske industrije, pa je to vsakomur takoj jasno.

Film ima bodočnost samo kot izraz naroda. Sredi katerega je nastal, kot izraz njegove narodne kulture, kot ena izmed vrst kulturnega in umetniškega izživeljanja narodov. V tem je zlasti njegova glavna vrednost za male narode, ki se ne morejo uveljavljati s silo orožja in z gospodarsko ekspanzijo. Ne film kot kopija in šablonski posnetek filma velikih narodov, ampak film kot umetnost, kot narodna umetnost, predstavlja najboljše protiorožje malih narodov proti tuji filmski propagandi in tuji filmski plaži, ki jih hoče preplaviti, poplitviti in uničiti njihovo narodno ter kulturno samobitnost.

V znamenju tega spoznanja nastajajo nove narodne filmske industrije, ki, kakor rečeno, niso industrije v smislu pridobitništva, ampak ena izmed umetniških panog narodnega izživeljanja — pri vseh zavednih malih evropskih narodih, seveda tistih, ki odločajo sami o svojem ustvarjanju. V tem znamenju si ustvarjajo svoj narodni film Švicarji, Flamci, Danci, Norvežani, Švedje, Finci, baltiški narodi, Poljaki, Čehi, Madžari in drugi. Njim so se pridružili zdaj Slovaki. Celo Srbi in Hrvati so se že začeli zavedati važnosti lastnega narodnega filma in se pripravljajo, da si ga ustvarijo.

Jasno je, da mi Slovenci ne smemo več zastajati. Treba je, da si ustvarimo tudi mi svoj film, če nočemo biti preplavljeni od tuje filmske navlake, za katero predstavljamo zdaj samo dobre odjemalce, ki se pa niti najmanj ne ozira na naša narodna čustva in naše narodne prizadeve.

Morda bi se dal ustvariti prvi pravi slovenski film za začetek v okviru češke, ali katere druge tuje filmske industrije. Treba je poizkusiti. Pogoji pa je seveda, da si ustvarimo čimprej svojo lastno filmsko družbo, ki naj zastavi vse moči, da nam ustvari slovenski film.

Beseda in dejanje

Te dni prinašajo list Ljeningov govor, ki ga je imel 12. maja 1917 o narodnostnem vprašanju in v katerem je med drugim dejal:

Samo enakopravnost se morejo sporazumeti. Če naj bo sporazum resničen, ne pa s publicami pokrita osvojitev, je potrebna resnična enakopravnost obeh strank. To pomeni, da mora imeti ne samo Rusija, ampak tudi Finska pravico, ne pritrditi sporazumu. To je jasno kakor kristal... Ne sme se rabiti sila, da bi se prisilili drugi narodi v zvezo z Rusijo. Samo res prostovoljen, res svoboden sporazum je dopusten. To pa ni mogoče, če ni svobode, da se združena stvar spet loči... Čim svobodnejša bo Rusija in čim bolj brezozirno bo naša republika priznavala pravico ločitve za neruske narodnosti, tem bolj bodo drugi narodi iskali zvezo z nami, tem manj bo trenja, tem redkejša bodo prave ločitve, tem tesnejša in močnejša bo bratovska zveza ruske proletarske kmečke republike z republikami vseh drugih narodov.

Finci pravijo, da imajo pravico, razpolagati s svojo usodo kakor se jim zdi, in Rusi, ki jim to pravico osporavajo, so šovinisti... Aleksander I. in Napoleon sta izmenjavala prebivalstvo, carji so predstavljali Poljake sem pa tja. Mar naj nadaljujemo s to taktiko carjev? S tem bi zatajili taktiko internacionalizma, najhujšo zvrst šovinizma... Mi pravimo, ruski socialisti, ki odreka Fincu svobodo, je šovinisti... Ne, ruski narod, ne vsiljuj Finski svoje volje. Noben narod ne more biti svoboden, če sam zatira druge narode.

Lahko se reče, da dela danes Salin natančno tisto in tako, kar je Ljening, njegov mojster, s kar najostrejšimi besedami obsojal. Kajti skoraj vsaka beseda tega govora je obsodba vse boljševiske politike današnjih dni zoper baltičke države in posebej zoper Finsko.

Mali zapiski

Spet ena izmed naših najvažnejših narodnobrahmbnih ustanov v stiski.

Kakor je znano, imamo Slovenci samo eno organizacijo, ki skrbi za naše izseljence v tujini, da se nam popolnoma ne izgubijo in da niso prepuščeni čisto samim sebi in svoji usodi. In še ta organizacija je zasebna, ustanovljena po idealizmu nekaterih poedincev. To je Rafaelova družba.

Ta družba izdaja svoj list, ki je edini slovenski list v domovini, ki je posvečen izseljenskem vprašanju, temu usodnemu vprašanju slovenstva. Zadnja (2.) številka tega »Izseljenskega vestnika«, ki je izšla te dni, pa prinaša sporočilo, da bo morala družba v bodoče prenehati z izdajanjem lista, ali pa ga vsaj občutno skrajšati, da se zdaj ni spadal ravno med najboljše slovenske liste, ker ji je zmanjkalo denarnih sredstev. Iz istega razloga bo morala najbrž že v kratkem odpustiti del svojega osebja.

Vzrok je seveda pomanjkanje denarja. Izvir tega zla, ki je obenem kronična bolezen vseh slovenskih narodnih akcij, kakor se zdi, je iskati največ v izostali naročnini, kajti izseljenci iz zahodne Evrope zaradi vojne ne morejo pošiljati listu naročnine. Največ naročnikov pa ima list ravno v zahodni Evropi.

V teh težavah se je obrnila družba na oblasti, da ji pomagajo iz stiske z ozirom na njen veliki narodni pomen. Obenem se pa obrača tudi na ves slovenski narod, da se zave važnosti te ustanove in ji pomaga iz težav, v katerih se je znašla.

»V dveh tipkanih izvodih...«

Razne naše mladinske in druge založbe razpisujejo vsako leto nagrade za najboljše delo, bodisi mladinsko ali kako drugo. Pri tem pa postavljajo pogoje, da je treba »predložiti delo v dveh tipkanih izvodih«.

Poznam mladega literata, ki se je nameraval udeležiti takega nagradnega razpisa neke mladinske založbe, pa se ga nazadnje ni, ker ni mogel izpolniti pogoja, da bi poslal ocenjevalni komisiji svoje delo v pregled v »dveh tipkanih izvodih«. Sam namreč nima pisalnega stroja, ker se po »stari navadi« vseh mladih literatov — vsaj slovenskih — in kot študent, ki se mora sam vzdrževati na univerzi, komaj prebija skozi življenje. Vesel je, če more redno plačati vsakega prvega najemnika za sobo. Zato si še ni mogel omisliti lastnega pisalnega stroja. Denarja pa seveda nima niti za to, da bi si dal delo pretipkati kje drugje. Zastonj mu ga pa nihče ne bi tipkal. Tako mu ni drugega kazalo, kakor da opusti misel na sodelovanje pri razpisu.

Vem, da so pobrali gospodje pri literarnih ocenjevalnih komisijah navado »dveh tipkanih izvodov« v zamejstvu, ne vem pa, kako si predstavljajo življenjsko raven mladega, ali tudi že bolj priznanega slovenskega pisatelja. Navada »dveh tipkanih izvodov« je mogla nastati tam, kjer dobivajo pisatelji takšne honorarje, da si lahko mogoče kupijo tudi pisalni stroj. Pri nas pa smo še daleč od takšnih honorarjev. To vedo gospodje pri ocenjevalnih literarnih komisijah prav tako dobro. Zato bi pač lahko pokazali malo več socialnega čuta.

Devetdeset milijonov lir za odkup zadolženih slovenskih posestev na Primorskem!

»Slovenski dom« je poročal dne 12. II. t. l., da je dala italijanska država agrarni banki na razpolago velikanski znesek 90.000.000 lir za odkup zadolženih posestev in samo za Julijsko krajino. Na teh posestvih naseljujejo italijanske banke in kolonizacijske družbe, ki sodelujejo v tesni povezanosti z njimi, kakor znano italijanske kmečke družine iz Furlanije in celo iz južne Italije, da tako zagotovijo za vso bodočnost italijanski značaj Primorske in Istre.

V tem pogledu bi se mogli tudi mi marsikaj naučiti od Italijanov. Njihov zgled nam dovolj jasno dokazuje važnost notranjekolonizacijskih družb in njihove naloge v narodnobrahmbnem pogledu.

Saj bo za teh devetdeset milijonov lir zamenjalo okrog 3000 slovenskih posestev na Primorskem svoje lastnike. To je velike važnosti za utrditev italijanstva v tej deželi, ker bo omogočilo naselitev novih 3000 italijanskih kolonistovskih družin na obsejni zemlji, ki doslej ni bila last italijansko zavednih ljudi.

Narodni socializem in krščanstvo

Hermann Rauschnig, prejšnji senatni predsednik v Gdansk, je izdal knjigo svojih razgovorov s Hitlerjem. Zanimiva je Hitlerjeva izjava glede veroizpovedi:

S konfesijami, pa naj bo že ta ali ona, je vseeno. To nima več bodočnosti. Vsaj za Nemce ne. Fašizem naj v božjem imenu sklepa mir s Cerkvijo. Tudi jaz bom to storil. Zakaj ne? To me pa ne bo oviralo, da ne bi iztrebil z vsemi njegovimi koreninami in nitmi... Nemška Cerkev, nemško krščanstvo je kršeno. Ali smo kristjani ali Nemci. Oboje ne moremo biti.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana